

॥ तैत्तिरीय संहिता ॥

॥ चतुर्थः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां तृतीयकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः ॥

वि वा ए॒तस्य॑ य॒ज्ञ ऋ॑ध्यते॒ यस्य॑ ह॒विर॑तिरिच्यते॒ सूर्यो॑
दे॒वो दि॑विष॒द्ध्य इ॒त्याह॑ बृह॒स्पति॑ना चै॒वास्य॑ प्र॒जाप॑तिना च
य॒ज्ञस्य॑ व्यृ॒द्धम॑पि वपति॒ र॒ख्यांसि॑ वा ए॒तत्प॒शुः स॑चन्ते
यदे॑कदे॒वत्य॑ आल॑ब्धो भूया॒न्भव॑ति॒ यस्या॑स्ते हरि॑तो गर्भ॒
इत्या॑ह दे॒वत्रै॑वेना॑ गमयति॒ र॒ख्यसा॑मप॒हत्या॒ आ वर्त॑न
वर्त॑येत्या॒ह॥१॥

ब्रह्म॑णै॒वैन॒मा वर्त॑यति॒ वि ते॑ भिन॒द्भि त॑क॒रीमि॒त्याह॑
यथा॑य॒जुरे॒वैतदु॑रु॒द्रप्सो॑ वि॒श्वरू॑प॒ इन्दु॑रि॒त्याह॑ प्र॒जा वै प॒शव॑
इन्दुः॑ प्र॒जयै॑वैन॒म्प॒शुभिः॑ स॒मर्ध॑यति॒ दिवं॑ वै य॒ज्ञस्य॑ व्यृ॒द्धं
गच्छ॑ति पृथि॒वीमति॑रिक्त॒न्तद्य॑न्न श॒मये॑दार्ति॒माच्छे॑द्यज॒मानो॑
म॒ही द्यौः पृ॑थि॒वी च न॒ इति॑॥२॥

आ॒ह द्यावा॑पृथि॒वीभ्या॑मे॒व य॒ज्ञस्य॑ व्यृ॒द्धं चाति॑रिक्तं च
शम॑यति॒ नार्ति॑माच्छे॒ति यज॑मानो भस्म॑ना॒भि समू॑हति

स्वगाकृत्या अथो अनयोर्वा एष गर्भोऽनयोरेवैनं दधाति
यदेवद्येदति तद्रेचयेद्यन्नावद्येत्पशोरालब्धस्य नावद्येत्
पुरस्तान्नाभ्या अन्यदेवद्येदुपरिष्ठादन्यत्पुरस्ताद्वै नाभ्यै॥३॥

प्राण उपरिष्ठादपानो यावानेव पशुस्तस्यावद्यति
विष्णवे शिपिविष्टाय जुहोति यद्वै यज्ञस्यातिरिच्यते
यः पशोर्भूमा या पुष्टिस्तद्विष्णुः शिपिविष्टोऽतिरिक्त
एवातिरिक्तं दधात्यतिरिक्तस्य शान्त्या अष्टाप्रद्विरण्यं
दखिषणाऽष्टापदी ह्येषात्मा नवमः पशोरास्या अन्तरकोश
उष्णीषेणाविष्टितम्भवत्येवमिव हि पशुरुल्बमिव चर्मव
माऽसमिवास्थीव यावानेव पशुस्तमात्वाव रुद्धे यस्यैषा
यज्ञे प्रायश्चित्तिः क्रियत इष्ट्वा वसीयान्भवति॥४॥

वर्तयेत्याह न इति वै नाभ्या उल्बमिवैकविंशतिश्च॥१॥ ————— [१]

आ वायो भूष शुचिपा उप नः सहस्रं ते नियुतो विश्ववार।
उपो ते अन्धो मद्यमयामि यस्य देव दधिषे पूर्वपेयम्।
आकूत्यै त्वा कामाय त्वा समृधे त्वा किक्किटा ते मनः
प्रजापतये स्वाहा किक्किटा ते प्राणं वायवे स्वाहा किक्किटा
ते चख्युः सूर्याय स्वाहा किक्किटा ते श्रोत्रं द्यावापृथिवीभ्याऽ

स्वाहा॑ कि॒क्कि॒टा ते॒ वाच॑ꣳ सर॑स्वत्यै॒ स्वाहा॑॥५॥

त्वं तु॒रि॒या व॒शिनी॑ व॒शासि॑ सकृ॒द्यत्त्वा॒ मन॑सा
गर्भं॑ आ॒शेय॑त्। व॒शा त्वं व॒शिनी॑ गच्छ॒ देवा॑न्ध॒स॒त्याः
स॑न्तु॒ यज॑मानस्य॒ कामाः॑। अ॒जासि॑ रयि॒ष्ठा पृ॑थि॒व्याꣳ
सी॑दो॒र्ध्वान्तरि॑ख्यमु॒पं तिष्ठ॑स्व दि॒वि ते॑ बृ॒हद्भाः॑। तन्तुं
त॒न्वन्न॑ज॒सो भा॒नुमन्वि॑हि॒ ज्योति॑ष्मतः प॒थो र॑ख्य धि॒या
कृ॒तान्। अ॒नु॒ल्ब॒णं व॑यत॒ जोगु॑वा॒मपो॒ मनु॑र्भव॒ जन॑या॒ दैव्यं
जन॑म्। मन॑सो ह॒विर॑सि प्र॒जाप॑ते॒र्वर्णो॑ गात्रा॑णां ते गात्र॒भाजो॑
भूया॑स्म॥६॥

सर॑स्वत्यै॒ स्वाहा॑ मनु॒स्त्रयो॑दश च॥२॥ [२]

इ॒मे वै स॒हास्ता॑न्ते वा॒युर्व्य॑वा॒त्ते गर्भ॑मदधाता॒न्तꣳ सोमः॑
प्राज॑नयद॒ग्निर॑ग्र॒सत॑ स ए॒तम्प्रा॑प॒तिरा॑ग्नेयम॒ष्टाक॑पाल-
मप॑श्य॒त्तं नि॑र॒वप॑त्तेनै॒वैना॑म॒ग्नेरधि॑ नि॒र॒क्रीणा॑त्तस्मा॒दप्य॑न्यदे॒वत्या॑
आ॒ग्नेयम॑ष्टाक॒पालम्पु॑रस्ता॒न्निर्व॑पेद॒ग्ने- रे॒वैना॑मधि॒ निष्क्री॑या
ल॑भते॒ यत्॥७॥

वा॒युर्व्य॑वा॒त्तस्मा॑द्वा॒यव्या॑ यदि॒मे गर्भ॑मद॒धातां॑ तस्मा॑द्वा॒वापृ॑थि॒
यथ्सोमः॑ प्राज॑नयद॒ग्निर॑ग्र॒सत॑ तस्मा॑द॒ग्नीषो॑मीया॒

यद॒नयोर्वि॒यत्योर्वा॒गव॑द॒त्तस्मा॑त्सार॒स्वती॑ यत्प्र॒जाप॑तिर॒ग्रेरधि॑
नि॒रक्री॑णा॒त्तस्मा॑त्प्राजाप॒त्या सा वा ए॒षा सं॑र्वदे॒वत्या॑ यद॒जा
व॒शा वा॑य॒व्यामा॑ ल॒भेत॑ भूति॒कामो॑ वा॒युर्वे॑ ख्येपि॒ष्ठा दे॒वता॑
वा॒युमे॒व स्वेन॑ ॥८॥

भा॒ग॒धेये॒नोप॑ धावति॒ स ए॒वैन॒म्भूतिं॑ गमयति
द्यावापृ॒थिव्या॑मा ल॒भेत॑ कृष॒माणः॑ प्रति॒ष्ठाका॑मो दि॒व ए॒वास्मै॑
प॒र्जन्यो॑ व॒र्षति॒ व्य॑स्यामोष॒धयो॑ रोहन्ति॒ सम॑र्धु॒कम॑स्य
स॒स्यम्भ॑वत्य॒ग्नीषो॑मीया॒मा ल॒भेत॑ यः का॒मये॑तान्न॒वान॒न्नादः॑
स्या॒मित्य॒ग्नि॒नैवा॒न्नम॑व॒ रु॒द्धे सो॒मैना॒न्नाद्य॑मन्न॒वाने॒वान्ना॒दो
भ॑वति॒ सार॒स्वती॑मा ल॒भेत॑ यः ॥९॥

ई॒श्वरो॑ वा॒चो व॑दि॒तोः स॒न्वाचं॑ न वदे॒द्वाग्वै॑ सर॒स्वती॑
सर॒स्वती॑मे॒व स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑ धावति॒ सैवा॒स्मिन्वा॑चं दधाति
प्राजाप॒त्यामा॑ ल॒भेत॑ यः का॒मये॑तान॒भिजित॑म॒भि ज॑येय॒मिति॑
प्र॒जाप॑तिः सर्वा॑ दे॒वता॑ दे॒वता॑भिरे॒वान॑भि॒ जित॑म॒भि ज॑यति
वा॒यव्य॑यो॒पाक॑रोति वा॒योरे॒वैना॑मव॒रु॒ध्या ल॒भत॑ आकू॒त्यै त्वा॑
का॒माय॑ त्वा ॥१०॥

इत्या॑ह यथाय॒जुरे॒वैतत्कि॑क्किटा॒कारं॑ जुहोति किक्किटाक॒रेण॑

वै ग्राम्याः पशवो रमन्ते प्रारण्याः पतन्ति यत्किंकिटाकारं
 जुहोति ग्राम्याणां पशूनां धृत्यै पर्यग्नौ क्रियमाणे जुहोति
 जीवन्तीमेवैनां सुवर्गं लोकङ्गमयति त्वं तुरीयां वशिनीं
 वशासीत्याह देवत्रैवैनां गमयति सत्याः सन्तु यजमानस्य
 कामा इत्याहैष वै कामः॥११॥

यजमानस्य यदनार्त उद्वचं गच्छति तस्मादेवमाहाजासि
 रयिष्ठेत्याहैष्वैनां लोकेषु प्रतिं षापयति दिवि ते बृहद्वा
 इत्याह सुवर्ग एवास्मै लोके ज्योतिर्दधाति तन्तुं तन्वत्रजसो
 भानुमन्विहीत्याहेमानेवास्मै लोकाज्योतिष्मतः करोत्यनुल्बणं
 वयत् जोगुवामप इति॥१२॥

आह यदेव यज्ञ उल्बणं क्रियते तस्यैवैषा शान्तिर्मनुर्भव
 जनया दैव्यं जनमित्याह मानव्यो वै प्रजास्ता एवाद्याः
 कुरुते मनसो हविरसीत्याह स्वगाकृत्यै गात्राणां ते
 गात्रभाजो भूयास्मेत्याहाशिषमेवैतामा शास्ते तस्यै वा
 एतस्या एकमेवादिवयजनं यदालब्धायामभ्रः॥१३॥

भवति यदालब्धायामभ्रः स्यादप्सु वा प्रवेशयेत्सर्वां

वा प्राश्रीयाद्यदप्सु प्रवेशयेद्यज्ञवेशसं कुर्यात्सर्वामेव
 प्राश्रीयादिन्द्रियमेवात्मन्धत्ते सा वा एषा त्रयाणामेवावरुद्धा
 संवत्सरसदः सहस्रयाजिनो गृहमेधिनस्त एवैतया
 यजेरन्तेषामेवैषाप्ता॥१४॥

यथस्वेन सारस्वतीमा लभेत् यः कामाय त्वा कामोऽप इत्यग्नौ द्विचत्वारिंशच्च॥३॥[३]

चित्तं च चित्तिश्चाकूतं चाकूतिश्च विज्ञातं च विज्ञानं
 च मनश्च शक्करीश्च दर्शश्च पूर्णमासश्च बृहच्च रथन्तरं च
 प्रजापतिर्जया निन्द्राय वृष्णे प्रायच्छदुग्रः पृतनाज्येषु तस्मै
 विशः समनमन्त सर्वाः स उग्रः स हि हव्यो बभूव
 देवासुराः संयत्ता आसन्थ्स इन्द्रः प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा
 एताञ्जयान्प्रायच्छत्तानजुहोत्ततो वै देवा असुरानजयन् य-
 दजयन्तञ्जयानां जयत्वः स्पर्धमानेनैते होतव्या जयत्येव
 ताम्पृतनाम्॥१५॥

उप पञ्चविंशतिश्च॥४॥[४]

अग्निर्भूतानामधिपतिः स मावत्विन्द्रो ज्येष्ठानां
 यमः पृथिव्या वायुरन्तरिख्यस्य सूर्यो दिवश्चन्द्रमा
 नख्यत्राणाम्बृहस्पतिर्ब्रह्मणो मित्रः सत्यानां वरुणोऽपाः

संमुद्रः स्रोत्यानामन्नं साम्राज्यानामधिपति तन्मावतु
 सोम ओषधीनां सविता प्रसवानां रुद्रः पशूनां त्वष्टा
 रूपाणां विष्णुः पर्वतानाम्मरुतो गुणानामधिपतयस्ते
 मावन्तु पितरः पितामहाः परेऽवरे ततोस्ततामहा इह
 मावत। अस्मिन्ब्रह्मन्स्मिन्स्वर्गेऽस्यामाशिष्यस्याम्पुरोधाया-
 मस्मिन्कर्मन्स्यां देवहूत्याम्॥१६॥

अवरे सप्तदश च॥५॥ [५]

देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत तदसुरा अकुर्वत ते देवा
 एतानभ्यातानानपश्यन्तानभ्यातन्वत यद्देवानां कर्मासीदार्ध्यत
 तद्यदसुराणां न तदार्ध्यत येन कर्मणेश्चेत्तत्र होतव्या
 ऋध्नोत्येव तेन कर्मणा यद्विश्वे देवाः समभरन्तस्मादभ्याताना
 वैश्वदेवा यत्प्रजापतिर्जयान्प्रायच्छुत्तस्माञ्जयाः प्राजापत्याः॥१७॥

यद्राष्ट्रभृद्भी राष्ट्रमाददत तद्राष्ट्रभृतां राष्ट्रभृत्वन्ते देवा
 अभ्यातानैरसुरानभ्यातन्वत जयैरजयन्त्राष्ट्रभृद्भी राष्ट्रमाददत
 यद्देवा अभ्यातानैरसुरानभ्यातन्वत तदभ्यातानानांमभ्यातानत्वं
 यज्जयैरजयन्तज्जयानां जयत्वं यद्राष्ट्रभृद्भी राष्ट्रमाददत
 तद्राष्ट्रभृतां राष्ट्रभृत्वन्ततो देवा अभवन्परासुरा यो

भ्रातृव्यवा॒न्त्स्यात्स ए॒ताञ्जु॒ह्याद॒भ्याता॒नैरे॒व भ्रातृ॒व्यान्भ्यात॑न्नुते
जयै॑र्जयति रा॒ष्ट्रभृ॒द्धी रा॒ष्ट्रमा द॑त्ते भव॑त्या॒त्मना॒ परा॑स्य
भ्रातृ॒व्यो भव॑ति॥१८॥

प्रा॒जाप॒त्याः सो॑ऽष्टाद॑श च॥६॥ [६]

ऋ॒ताषा॒टुतधा॑मा॒ऽग्निर्गन्ध॑र्वस्तस्यौष॑धयो॒ऽप्सरस॒ ऊर्जो॑
नाम॒ स इ॒दम्ब्रह्म॑ ख॒षत्र॑म्पातु ता इ॒दम्ब्रह्म॑ ख॒षत्र॑म्पा॒न्तु
तस्मै॑ स्वाहा ताभ्यः॒ स्वाहा॑ स॒ंहितो॑ वि॒श्वसा॑मा
सूर्यो॑ गन्ध॑र्वस्तस्य मरी॑चयो॒ऽप्सरस॑ आयु॒वः सुषु॑म्नः
सूर्य॑रश्मिश्चन्द्र॒मा गन्ध॑र्वस्तस्य नख॑त्राण्यप्सर॒सो बे॒कुर॑यो
भुज्युः सु॑प॒र्णो यज्ञो॑ गन्ध॑र्वस्तस्य द॒खि॑षणा अ॒प्सरसः॑ स्त॒वाः
प्रा॒जाप॑तिर्वि॒श्वकर्मा॑ मनः॥१९॥

गन्ध॑र्वस्तस्य॒क्सा॑मान्य॒प्सरसो॑ वह्न॑य इ॒षिरो॑ वि॒श्वव्य॑चा
वातो॑ गन्ध॑र्वस्तस्यापो॒ऽप्सरसो॑ मु॒दा भुव॑नस्य पते॒ यस्य॑
त उ॒परि॑ गृ॒हा इ॒ह च॑। स नो॑ रा॒स्वाज्या॑निः रा॒यस्पोष॑
सु॒वीर्य॑ संव॒त्सरी॑णा स्व॒स्तिम्। प॒रमे॑ष्ठ्यधि॑पति-
मृत्यु॑र्गन्ध॑र्वस्तस्य वि॒श्वम॑प्सर॒सो भुवः॑ सु॒खि॑तिः
सु॒भूति॑र्भद्र॒कृत्सु॑र्वान्प॒र्जन्यो॑ गन्ध॑र्वस्तस्य वि॒द्युतो॑ऽप्सर॒सो

रुचो दूरेहेतिरमृडयः॥२०॥

मृत्युर्गन्धर्वस्तस्य प्रजा अप्सरसो भीरुवश्चारुः
कृपणकाशी कामो गन्धर्वस्तस्याधयोऽप्सरसः शोचयन्तीर्नाम
स इदम्ब्रह्म खषत्रम्पातु ता इदम्ब्रह्म खषत्रम्पान्तु तस्मै
स्वाहा ताभ्यः स्वाहा स नो भुवनस्य पते यस्य त उपरि
गृहा इह च। उरु ब्रह्मणेऽस्मै खषत्राय महि शर्म यच्छ॥२१॥

मनोऽमृडयष्पट्वारिः शच्च॥७॥ [७]

राष्ट्रकामाय होतव्या राष्ट्रं वै राष्ट्रभृतो राष्ट्रेणैवास्मै राष्ट्रमव
रुन्दे राष्ट्रमेव भवत्यात्मने होतव्या राष्ट्रं वै राष्ट्रभृतो राष्ट्रम्प्रजा
राष्ट्रम्पशवो राष्ट्रं यच्छ्रेष्ठो भवति राष्ट्रेणैव राष्ट्रमव रुन्दे
वसिष्ठः समानानां भवति ग्रामकामाय होतव्या राष्ट्रं वै
राष्ट्रभृतो राष्ट्रं संजाता राष्ट्रेणैवास्मै राष्ट्रं संजातानव रुन्दे
ग्रामी॥२२॥

एव भवत्यधिदेवने जुहोत्यधिदेवन एवास्मै सजातानव
रुन्दे त एनमवरुद्धा उप तिष्ठन्ते रथमुख ओजंस्कामस्य
होतव्या ओजो वै राष्ट्रभृत ओजो रथ ओजंसेवास्मा
ओजोऽव रुद्ध ओजस्व्यैव भवति यो राष्ट्रादपभूतः

स्यात्तस्मै होत॒व्या याव॑न्तोऽस्य॒ रथाः॒ स्युस्तान्ब्रू॒याद्यु॒ङ्घ्रिमिति॑
रा॒ष्ट्रमे॒वास्मै॑ युनक्ति॥२३॥

आहु॑तयो॒ वा ए॒तस्या॑क्लृप्ता॒ यस्य॑ रा॒ष्ट्रं न कल्प॑ते स्वर॒थस्य॑
दखि॑षणं च॒क्रम्प्र॒वृह्य॑ नाडीम॒भि जु॑हुयादाहु॒तीरे॒वास्य॑
कल्प॑यति ता अ॒स्य कल्प॑माना रा॒ष्ट्रमनु॑ कल्पते संग्रा॒मे
संय॑त्ते होत॒व्या रा॒ष्ट्रं वै रा॑ष्ट्रभृ॒तो रा॒ष्ट्रे खलु॑ वा ए॒ते
व्याय॑च्छन्ते॒ ये संग्रा॑मं सं॒यन्ति॒ यस्य॑ पूर्॒वस्य॑ जुह॒ति स
ए॒व भ॑वति॒ जय॑ति॒ तं संग्रा॑मं मा॒न्युक॑ इ॒ध्मः॥२४॥

भु॒वत्यङ्गा॑रा ए॒व प्र॑ति॒वेष्ट॑माना अ॒मित्रा॑णामस्य॒ सेना॑म्प्रति॒
वेष्ट॑यन्ति॒ य उ॒न्माद्ये॑त्तस्मै होत॒व्या ग॑न्ध॒र्वाप्सर॑सो॒ वा
ए॒तमु॒न्माद॑यन्ति॒ य उ॒न्माद्य॑त्ये॒ते खलु॑ वै ग॑न्ध॒र्वाप्सर॑सो॒
यद्रा॑ष्ट्रभृ॒तस्तस्मै॑ स्वाहा॒ ताभ्यः॑ स्वाहेति॑ जुहोति॒
तेनै॒वैन॑ञ्छमयति॒ नैय॑ग्रोध॒ औदु॑म्बर॒ आश्व॑त्थः प्ला॒ख्य
इती॒ध्मो भ॑वत्ये॒ते वै ग॑न्ध॒र्वाप्सर॑सां गृ॒हाः स्व॑ ए॒वैनान्॑॥२५॥

आ॒यत॑ने शमयत्यभिचर॑ता प्रतिलो॒मं होत॒व्याः
प्रा॒णाने॒वास्य॑ प्र॒तीचः॒ प्रति॑ यौति॒ तं ततो॑ येन॒ केन॑ च स्तृणुते॒
स्वकृ॑त॒ इरि॑णे जुहोति प्रद॒रे वै॒तद्वा अ॒स्यै नि॒रृति॑गृहीतं

निर्ऋतिगृहीत एवैनं निर्ऋत्या ग्राहयति यद्वाचः क्रूरन्तेन
वषट्करोति वाच एवैनं क्रूरेण प्र वृश्चति ताजगार्तिमाच्छति
यस्य कामयेतान्नाद्यम्॥ २६॥

आ ददीयेति तस्य सभायामुत्तानो निपद्य भुवनस्य
पत इति तृणानि सं गृह्णीयात्प्रजापतिर्वै भुवनस्य पतिः
प्रजापतिनैवास्यान्नाद्यमा दत्त इदमहममुष्यामुष्यायणस्यान्नाद्यः
हरामीत्याहान्नाद्यमेवास्य हरति षड्विहरति षड्वा
ऋतवः प्रजापतिनैवास्यान्नाद्यमादायर्तवोऽस्मा अनु प्र
यच्छन्ति॥ २७॥

यो ज्येष्ठबन्धुरपभूतः स्यात्तः स्थलेऽवसाय्य ब्रह्मोदनं
चतुःशरावम्पक्त्वा तस्मै होतव्या वर्षम् वै राष्ट्रभृतो वर्षम्
स्थलं वर्षमणैवेनं वर्षम् समानानां गमयति चतुःशरावो
भवति दिक्ष्वैव प्रति तिष्ठति रक्षीरे भवति रुचमेवास्मि-
न्दधात्युद्धरति श्रुतत्वाय सर्पिष्वान्भवति मेध्यत्वाय चत्वारं
आर्षेयाः प्राश्नन्ति दिशामेव ज्योतिषि जुहोति॥ २८॥

ग्रामी युनक्तीध्मः स्व एवेनान्नाद्यं यच्छन्त्येकान्नपञ्चाशच्च॥ ८॥ [८]

देविका निर्वपेत्प्रजाकामश्छन्दाः सि वै देविकाश्छन्दाः सीव

खलु वै प्रजाश्छन्दोभिरेवास्मै प्रजाः प्र जनयति प्रथमं धातारं
 करोति मिथुनी एव तेन करोत्यन्वेवास्मा अनुमतिर्मन्यते
 राते राका प्र सिनीवाली जनयति प्रजास्वेव प्रजातासु
 कुह्वा वाचं दधात्येता एव निर्वपेत्पशुकामश्छन्दांसि वै
 देविकाश्छन्दांसि॥ २९॥

इव खलु वै पशवश्छन्दोभिरेवास्मै पशून् जनयति प्रथमं
 धातारं करोति प्रैव तेन वापयत्यन्वेवास्मा अनुमतिर्मन्यते
 राते राका प्र सिनीवाली जनयति पशून् प्रजातान्कुह्वा
 प्रतिं ष्ठापयत्येता एव निर्वपेद्भ्रामकामश्छन्दांसि वै
 देविकाश्छन्दांसीव खलु वै ग्रामश्छन्दोभिरेवास्मै
 ग्रामम्॥ ३०॥

अव रुद्धे मध्यतो धातारं करोति मध्यत एवेनं
 ग्रामस्य दधात्येता एव निर्वपेज्ज्योगामयावी छन्दांसि
 वै देविकाश्छन्दांसि खलु वा एतमभि मन्यन्ते यस्य
 ज्योगामयति छन्दोभिरेवैनमगदं करोति मध्यतो धातारं
 करोति मध्यतो वा एतस्याक्लृप्तं यस्य ज्योगामयति मध्यत
 एवास्य तेन कल्पयत्येता एव निः॥ ३१॥

व॒पेद्यं॑ य॒ज्ञो नो॒पन॑मेच्छन्दा॑सि॒ वै दे॒वि॒का॒श्छन्दा॑सि॒
 खलु॑ वा ए॒तं नो॒पं नम॑न्ति॒ यं य॒ज्ञो नो॒पन॑मति॒ प्रथ॑मं धा॒तारं॑
 करो॑ति मुख॒त ए॒वास्मै॑ छन्दा॑सि॒ दधा॒त्युपै॑नं य॒ज्ञो न॑मत्ये॒ता
 ए॒व निर्व॑पेदीजा॒नश्छन्दा॑सि॒ वै दे॒वि॒का या॒तया॑मानी॒व खलु॑
 वा ए॒तस्य॑ छन्दा॑सि॒ य ई॒जान॑ उ॒त्तमं॑ धा॒तारं॑ करोति॥ ३२॥

उ॒परि॑ष्टादे॒वास्मै॑ छन्दा॑स्यया॒तया॑मान्य॒व रु॒न्द्ध
 उ॒पै॒नमु॑त्तरो य॒ज्ञो न॑मत्ये॒ता ए॒व निर्व॑पेद्य॒म्मेधा॑ नो॒पन॑मेच्छन्दा॑सि॒
 वै दे॒वि॒का॒श्छन्दा॑सि॒ खलु॑ वा ए॒तं नो॒पं नम॑न्ति॒ य॒म्मेधा॑
 नो॒पन॑मति॒ प्रथ॑मं धा॒तारं॑ करो॑ति मुख॒त ए॒वास्मै॑ छन्दा॑सि॒
 दधा॒त्युपै॑न॒म्मेधा॑ न॑मत्ये॒ता ए॒व निर्व॑पेत्॥ ३३॥

रु॒क्का॑म॒श्छन्दा॑सि॒ वै दे॒वि॒का॒श्छन्दा॑सी॒व खलु॑
 वै रु॒क्छन्दा॑भिरे॒वास्मि॑न्नु॒चं दधा॑ति॒ रू॒षीरे॑ भ॒वन्ति॑
 रु॒च॑मे॒वास्मि॑न्दधति॒ मध्य॑तो धा॒तारं॑ करो॑ति मध्य॒त
 ए॒वैनं॑ रु॒चो द॑धाति॒ गाय॑त्री वा अ॒नु॒मति॑स्त्रि॒ष्टु॒ग्रा॒का जग॑ती
 सि॒नीवा॒ल्यनु॑ष्टु॒प्कुहू॑र्धा॒ता व॑ष॒ट्कारः॑ पू॒र्वप॑र॒खो रा॒काप॑र॒प॒र॒खः
 कु॒हूर॑मावा॒स्या सि॒नीवा॒ली पौ॑र्ण॒मास्य॑नु॒मति॑श्च॒न्द्रमा॑ धा॒ता-
 ऽष्टौ॥ ३४॥

वसवोऽष्टारखरा गायत्र्येकादश रुद्रा एकादशाखरा
 त्रिष्टुब्धादशादित्या द्वादशाखरा जगती प्रजापतिरनुष्टुब्धाता
 वषट्कार एतद्वै देविकाः सर्वाणि च छन्दांसि सर्वाश्च देवता
 वषट्कारस्ता यथ्सह सर्वा निर्वपेदीश्वरा एनम्प्रदहो द्वे प्रथमे
 निरुप्य धातुस्तृतीयं निर्वपेत्तथो एवोत्तरे निर्वपेत्तथैनं न प्र
 दहन्त्यथो यस्मै कामाय निरुप्यन्ते तमेवाभिरुपाप्नोति ॥ ३५ ॥

पशुकामश्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसि ग्रामङ्गल्पयत्येता एव निरुत्तमन्धातारं करोति
 मेधा नमत्येता एव निर्वपेदष्टौ दहन्ति नवं च ॥ १ ॥ देविकाः प्रजाकामो मिथुनी पशुकाम ॥ [९]

वास्तोष्पते प्रति जानीह्यस्मान्त्स्वावेशो अनमीवो भवा
 नः। यत्त्वेमहे प्रति तन्नो जुषस्व शं न एधि द्विपदे शं
 चतुष्पदे। वास्तोष्पते शग्मया ससदा ते सखीमहि रण्वया
 गातुमत्या। आवः ख्वेम उत योगे वरं नो यूयम्पात स्वस्तिभिः
 सदा नः। यत्स्यायम्प्रातरग्निहोत्रं जुहोत्याहुतीष्टका एव ता उप
 धत्ते ॥ ३६ ॥

यजमानोऽहोरात्राणि वा एतस्येष्टका य आहिताग्निर्यत्स्यायम्
 कृत्वोप धत्ते दशं समानत्रं जुहोति दशाखरा
 विराड्विराजमेवास्वेष्टकां कृत्वोप धत्तेऽथो विराज्येव

य॒ज्ञमा॑प्नोति॒ चित्यं॑श्चित्योऽस्य॒ भवति॑ तस्मा॒द्यत्र॒ दशो॑षित्वा
प्र॒याति॒ तद्य॑ज्ञवा॒स्त्ववा॑स्त्वेव॒ तद्यत्ततो॑ऽर्वा॒चीनम्॑॥ ३७ ॥

रु॒द्रः खलु॑ वै वा॑स्तोष्प॒तिर्यद॑हु॒त्वा वास्तोष्प॒तीयं॑ म॒प्रया॒याद्रु॒द्र
ए॑न॒म्भूत्वा॑ग्नि॒रनू॑त्थाय॒ ह॒न्याद्वास्तोष्प॒तीयं॑ जु॒होति॑
भा॒ग॒धेये॑नै॒वैनं॑ श॒मय॑ति॒ नार्ति॑माच्छति॒ यज॑मानो॒ यद्यु॑क्ते
जु॒हुया॑द्यथा॒ प्रया॑ते॒ वास्ता॑वाहु॒तिं जु॒होति॑ ता॒दृगे॒व तद्य॑दयु॒क्ते
जु॒हुया॑द्यथा॒ र॒खेम॒ आहु॑तिं॒ जु॒होति॑ ता॒दृगे॒व तद॑हु॒तम॑स्य
वास्तोष्प॒तीयं॑ स्यात्॥ ३८ ॥

द॒र्षि॒णो यु॒क्तो भ॑वति॒ स॒व्योऽयु॒क्तोऽथ॑ वास्तोष्प॒तीयं॑
जु॒होत्यु॑भय॒मेवा॑क॒रप॑रि॒वर्ग॑मे॒वैनं॑ श॒मय॑ति॒ यदे॑क॒या
जु॒हुया॑द्वि॒होमं॑ कुर्या॒त्पुरो॑नुवा॒क्याम॑नूच्य॒ याज्य॑या जु॒होति॑
स॒देव॑त्वाय॒ यद्धु॑त आ॒द॒ध्याद्रु॒द्रं गृ॑हान॒न्वारो॑हये॒द्यद॑व॒-
र॒खाणा॑न्यस॒म्प्र॒ख्याप्य॑ प्रया॒याद्यथा॑ य॒ज्ञवेश॑सं वा॒दह॑नं
वा ता॒दृगे॒व तद॑यं ते॒ योनि॑र॒ऋत्वि॒य इत्य॑रण्योः
स॒मारो॑हयति॥ ३९ ॥

ए॒ष वा अ॒ग्रेयो॑निः स्व ए॒वैनं॑ यो॒नौ स॒मारो॑हयत्यथो
ख॒ल्वाहु॑र्यद॒रण्योः स॒मारू॑ढो नश्ये॒दुद॑स्या॒ग्निः सी॑देत्पुनरा॒धेयः॑

स्यादिति या ते अग्ने यज्ञियां तनूस्तयेह्यारोहेत्यात्मन्समारोहय
यजमानो वा अग्रेर्योनिः स्वायामेवैनं योन्याः
समारोहयते॥४०॥

धृत्तेऽर्वाचीनः स्यात्समारोहयति पञ्चचत्वारिंशच्च॥१०॥ [१०]

त्वमग्ने बृहद्वयो दधांसि देव दाशुषे। कविर्गृहपतिर्युवा॥
हव्यवाङ्गिरजरः पिता नो विभुर्विभावा सुदृशीको
अस्मे। सुगार्हपत्याः समिषो दिदीह्यस्मद्रियक्सम्मिमीहि
श्रवांसि। त्वं च सोम नो वशो जीवातुं न
मरामहे। प्रियस्तोत्रो वनस्पतिः। ब्रह्मा देवानां पदवीः
कवीनामृषिर्विप्राणाम्महिषो मृगाणाम्। श्येनो गृध्राणां
स्वर्धितिर्वनानां सोमः॥४१॥

पवित्रमत्यैति रेभन्। आ विश्वदेवः सत्पतिः सूक्तैरद्या
वृणीमहे। सत्यसंवः सवितारम्॥ आ सत्येन रजसा
वर्तमानो निवेशयन्नमृतम्मर्त्यं च। हिरण्ययेन सविता रथेना
देवो याति भुवना विपश्यन्। यथा नो अदितिः करत्पश्चे
नृभ्यो यथा गवैः। यथा तोकाय रुद्रियम्। मा नस्तोके तनये
मा न आयुषि मा नो गोषु मा॥४२॥

नो अश्वेषु रीरिषः। वीरान्मा नो रुद्र भामितो
 वधीर्हविष्मन्तो नमसा विधेम ते। उदप्रुतो न वयो
 रख्यमाणा वावदतो अभ्रियस्येव घोषाः। गिरिभ्रजो
 नोर्मयो मदन्तो बृहस्पतिमभ्यर्का अनावन्। ह२सैरिव
 सखिभिर्वावदद्विरश्मन्मयानि नहन्। व्यस्यन्। बृहस्पतिरभि
 कनिक्रदद्वा उत प्रास्तौदुच्च विद्वा२ अंगायत्। एन्द्र सानसि२
 रयिम्॥४३॥

सजित्वान२ सदासहम्। वर्षिष्ठमृतये भर। प्र संसाहिषे
 पुरुहूत शत्रूञ्ज्येष्ठस्ते शुष्म इह रातिरस्तु। इन्द्रा भर
 दखिणेना वसूनि पतिः सिन्धूनामसि रेवतीनाम्। त्व२
 सुतस्य पीतये सद्यो वृद्धो अजायथाः। इन्द्र ज्यैष्ठ्याय
 सुक्रतो। भुवस्त्वमिन्द्र ब्रह्मणा महान्भुवो विश्वेषु सवनेषु
 यज्ञियः। भुवो नृ२श्च्यौत्नो विश्वस्मिन्भरे ज्येष्ठश्च मन्त्रः॥४४॥

विश्वचर्षणे। मित्रस्य चर्षणीधृतः श्रवो देवस्य
 सानसिम्। सत्यं चित्रश्रवस्तमम्। मित्रो जनान् यातयति
 प्रजानन्मित्रो दाधार पृथिवीमुत द्याम्। मित्रः कृष्टीरनिमिषाभि
 चष्टे सत्याय हव्यं घृतवद्विधेम। प्र स मित्र मर्तो अस्तु
 प्रयस्वान् यस्त आदित्य शिख्यति व्रतेन। न हन्यते न

जीयते त्वोतो नैनम२हो अश्रोत्यन्तितो न दूरात्। यत्॥४५॥

चिद्धि ते विशो यथा प्र देव वरुण व्रतम्। मिनीमसि
द्यविद्यवि। यत्किं चेदं वरुण दैव्ये जनेऽभिद्रोह-
म्मनुष्याः श्वरामसि। अचिन्ती यत्तव धर्मा युयोपिम मा
नस्तस्मादेनसो देव रीरिषः। कित्वासो यद्रिरिपुर्न दीवि
यद्वा घा सत्यमुत यन्न विद्म। सर्वा ता वि ष्य शिथिरेव
देवाथा ते स्याम वरुण प्रियासः॥४६॥

सोमो गोषु मा रयिं मन्त्रो यच्छिथिरा सप्त च॥११॥ [११]

पूर्णर्षयोऽग्निना ये देवाः सूर्यो मा सन्त्वा नह्यामि वषट्कारः स खंदिर उपयामगृहीतोऽसि
यां वै त्वे ऋतुम्प्र देवमेकादश॥११॥ पूर्णा संहजान्तवाग्ने प्राणैरेव षट्त्रिंशत्॥३६॥ पूर्णा सन्ति
देवाः॥ [१२]